

KULTÚRY A CIVILIZÁCIE V KONCEPCII ARNOLDA J. TOYNBEEHO

PIOTR SKUDRZYK: *Losy Cywilizacji według Arnolda J. Toynbee'ego (Osudy civilizácie podľa Arnolda J. Toynbeeho)*. Katowice, vyd. Towarzystwo Zachety Kultury 1992, 166 s.

O rok si pripomenieme dvadsiate výročie úmrtia svetoznámeho historika a filozofa kultúry Arnolda J. Toynbeeho, ktorého syntetické pohľady na vývoj svetových civilizácií a kultúr v našom domácom kontexte iba čakajú na hlbšie štúdium a interpretáciu. Sté výročie jeho narodenia v r. 1989 si naša odborná verejnosť z pochopiteľných dôvodov ruptúrnej transformácie spoločnosti nemala čas pripomenúť, napokon, u nás – na rozdiel od iných európskych krajín – ani niet tradície v poznávaní jeho teoretického odkazu.

V Poľsku, kde by sme znalcov Toynbeeho diela už mohli takmer pokladať za predstaviteľov syntetickej kulturologickej školy, sa ako ďalší zasvätený odborník na Toynbeeho dielo predstavil mladý filozof Piotr Skudrzyk, ktorého recenzovaná knižka spĺňa všetky nároky erudovanej a informatívne obsažnej monografie.

Autor skúma Toynbeeho dielo v kontexte svetového humanistického myslenia s atribútmi antipozitivismu a antipostmodernizmu, lebo vyzdvihuje predovšetkým význam jeho syntetickej holistickej metodológie a kultúrnu hodnotu kresťansko-humanistickej platformy jeho teórie na rozdiel od dnes značne obľúbených dekonštruktivistických a dekompozičných postupov v interpretácii kulturologických textov. Pre poľské filozofické myslenie je i dnes charakteristická snaha naďalej kultivovať tradíciu univerzalisticky chápanej continuity vývoja duchovnej kultúry a preferovať metafyzickú líniu filozofického myslenia. Skudrzykova interpretácia Toynbeeho filozofického odkazu sa tiež odvíja v intenciách tejto tradície poľskej filozofie. Prezrádza to na prvý pohľad už samotná štruktúracia obsahu Skudrzykovej knižky, ktorej hlavné kapitoly sú venované interpretácii Toynbeeho holistickej syntetickej metodológie a princípom, ktoré v zmysle hegelovského evolucionizmu poskytujú kľúč k odhaleniu dominantných centier civilizačného a kultúrneho vývoja v závislosti od vývoja foriem absolútneho ducha.

V prvej časti knihy autor analyzuje postupnú kryštalizáciu Toynbeeho metodológie a vývojovej koncepcie histórie, predovšetkým na základe Toynbeeho dvanásťzväzkového diela *A Study of History*. Ak sa Toynbeeho pohľad na vývoj svetovej histórie vyznačuje okrem celostnej a univerzalizujúcej snahy aj zjavným humanisticko-pacifistickým, až dobráckym postojom, to isté sa dá povedať aj o Skudrzykovej interpretácii Toynbeeho, hoci tu by istá miera razantnejšej kritickéj analýzy alebo skeptických argumentov mohla rozčeriť hladinu pokojného toku uvažovania.

Samozrejme, Skudrzyk sa vyhýba pri analýze holistickej evolučnej koncepcie otázke, či preferovať monistickú, alebo pluralistickú hypotézu o genéze civilizácií a kultúr, lebo ešte ani dnes veda nedisponuje dostatočne spoľahlivými poznatkami, ktoré by uľahčili túto preferenciu. V nedlhej tradícii historickej vedy sa udomácnila v európskom kontexte monistická hypotéza posilnená akceptovaním jednak metafyzického pátosu judaisticko-kresťanského učenia (hlavne osobnosťami vedy) a jednak hegelovskej dialektiky, ktorá opozíciu dobra a zla poskytla pojmový abstraktný – a tým pre racionalisticky sa rozvíjajúcu vedu prijateľnejší – význam.

Skudrzykovi sú blízke práve tieto aspekty Toynbeeho koncepcie a zhovievavo konštatuje, že hoci miestami pridlhé pasáže opisu kontinuit vo svetovej histórii trochu unavujú intelekt, prinášajú inšpiráciu pre chápanie jednoty protikladov.

V druhej časti knihy sa P. Skudrzyk venuje už konkrétnejšie Toynbeeho koncepcii vývoja civilizácie. V pôdoryse tohto vývoja sa akceptuje myšlienka **jedného** dominantného centra svetovej civilizácie, z ktorého sa postupne vydělili a emancipovali jednotlivé kultúry (filozofia separácie), získavali svoju vlastnú identitu (napríklad jazyk, územie, štát), ale nestratili kontinuitu s celkom ľudskej kultúry, pokiaľ rešpektujú univerzálne humanistické normy civilizovanosti, resp. religiózneho pacifizmu. Dominanciu univerzálnej kontinuity vo vývoji svetovej civilizácie síce môžu ohrozovať konflikty, ktoré vyvierajú z vlastnej mikroštruktúrálnej bázy civilizácie, ale tie sa vyznačujú schopnosťou samodeštrukcie po prekročení únosnej miery separácie či izolácie od celku. Táto myšlienka, hoci abstraktne, priamo oslovuje i nás v centre Európy a varuje pred rizikom vyplývajúcim z ignorovania rozdielu medzi **emancipáciou** a **separáciou**.

Skudrzyk vyzdvihuje Toynbeeho myšlienku nevyhnutnosti organických kontaktov medzi civilizáciami, predovšetkým v zmysle vyšších duchovných foriem (kultúra, morálka, náboženstvo), lebo prostredníctvom nich v civilizáciách perzistujú univerzálne hodnoty humanizmu a pacifizmu. Zdôrazňuje aj význam Toynbeeho diela z hľadiska teologickej interpretácie sveta a miesta človeka v ňom ako kreatívnej a mravnej bytosti, na rozdiel od katastrofických vízií O. Spenglera. Toynbeeho koncepciu priradzuje k takým humanistom ako J. Maritain, J. Ortega y Gasset, R. G. Collingwood, resp. k predstaviteľom holistickej kulturologickej koncepcie v Poľsku, akým je napr. F. Koneczny alebo A. Kołakowski. V našom kontexte by možno bol príbuzný L. Hanus, Sv. Štúr alebo T. G. Masaryk či J. L. Fischer.

Keďže pre slovenského čitateľa je poľština i poľská filozofia komunikabilná, odporúčam do jeho pozornosti túto dobrú a edične starostlivo pripravenú knižku P. Skudrzyka v nádeji, že prostredníctvom nej získa inšpiráciu zahĺbiť sa do veľrieky Toynbeeho myslenia o histórii a kultúrach. Zaiste ani Herakleitos nebude nič namietat', keď sa nájde niekto, kto by chcel do tejto rieky vstúpiť viac ako jedenkrát.

Marta B. Zágoršeková

SPOVEDĽ A VÍZIA

ADAM SCHAFF: Pora na spowiedź (Je čas spovede). Warszawa 1993.

Na knižnom trhu v Poľsku, ale i v zahraničí upútala na seba pozornosť kniha známeho a plodného autora Adama Schaffa. U nás a aj inde vo svete je A. Schaff známy ako filozof, najmä ako dogmatickými marxistami kritizovaný revizionista. V šesťdesiatych rokoch vyšli aj v slovenskom preklade dve jeho knihy: *Filozofia človeka* (1964) a *Marxizmus a ľudské individuum* (1966). Rozvírili vtedajšie stojaté vody filozofického myslenia, podnietili úvahy o človeku a zároveň prezentovali autorov originálny a odvážny postoj v dvoch smeroch: ukázali, ako možno a treba byť kritický k východiskám a predpokladom vlastného myslenia a že vzťah k iným filozofickým prúdom má byť dialógom, a nie odmietaním. Odvtedy sa u nás A. Schaff spomínal okrajovo a v negatívnom zmysle. V Poľsku však bol A. Schaff, najmä v päťdesiatych rokoch, známy aj ako čelný politik a ideológ. Táto skutočnosť musela teraz pochopiteľne ešte znásobiť záujem verejnosti o jeho rozhodnutie „pristúpiť ku spovedi“.

Schaffova posledná kniha je nevšedná už na prvý pohľad: na jej obálke sa uvádza, že svoj spis venuje autor sám sebe k svojmu životnému jubileu – k svojej osemdesiatke.